

ПОКАРАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНЦІВ: ЕРА НЮРНБЕРГА

Кузьмін Е. Е.

*адвокат, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Академічна, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-9953-8008
eduard.e.kuzmin@gmail.com*

Ключові слова: *покарання, воєнні злочини, агресивна війна, Нюрнберг, Нюрнберзький трибунал, Нюрнберзький процес, боротьба з безкарністю, відповідальність за міжнародні злочини, відповідальність за злочини проти миру, міжнародне кримінальне правосуддя, міжнародне кримінальне право.*

Відтворені в означеній публікації роздуми являють собою, зумовлений доцільністю усвідомлення загальних контурів сприйняття покарання воєнних злочинців на історично первинному етапі, проміжний результат осмислення проблематики покарання у міжнародному кримінальному праві крізь призму рекурсії.

Виявлено, що комплексне уявлення про покарання за Нюрнберзьких часів формується на основі конгломерату ідей та проявляється в образі інтегрованих компонентів складного мультимірного конструкту. Визначено, що, внаслідок ініціювання заборони агресивної війни в міжнародному праві та встановлення відповідальності за злочини проти міжнародного миру, покарання передусім репрезентується як потужний стримуючий фактор проти можливого вдавання до незаконної війни в майбутньому, а також в якості дієвого засобу для боротьби із кричущим анахронізмом, за яким засуджених за вбивства карають суворо згідно з нормами внутрішньодержавного законодавства, а високопосадовці суверенних держав, які вчиняють злочини аналогічного характеру, але в масовому масштабі, зі свого боку залишаються безкарними та водночас у ролі діючого інструменту запобігання такого роду злочинам. Встановлено, що покарання представляється як ключовий елемент, запровадженої Нюрнбергом, «нової філософії кращого міжнародного права», що характеризується «миром і справедливістю», як «мірило правильності» або ж те, що «балансує ваги справедливості», «запобіжник життя в страху», й те, що «надає праву сенс і значення», перетворюючи його на «закон, — закон із санкціями». Зауважено на тому, що покарання подається як обов'язковий атрибут заснованого на принципах розумності та справедливості реалістичного підходу до міжнародного права, даруючи надію тим, хто її ніколи не мав, та справедливість тим, хто страждав від несправедливості. З'ясовано, що покарання слугує знаряддям відновлення довіри до права та індикатором того, що формальне право втілює справедливість і виконується, а його норми містять або відображають загальне почуття справедливості та є загальнообов'язковими.

Наголошено на тому, що у прагненнях до міжнародного верховенства права в процесі творення нового порядку, саме покарання ідентифікується як органічний складник наріжного каменю у «будівлі миру» та фундаменту «нового міжнародного права», як, заснований на фундаментальному праві, новий метод, що зумовлює можливість ефективно розв'язати проблеми XX та наступних століть.

PUNISHMENT OF WAR CRIMINALS: THE ERA OF NUREMBERG

Kuzmin E. E.

*Advocate, Candidate of Science of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International and European Law
National University "Odesa Law Academy"
Akademichna str. 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9953-8008
eduard.e.kuzmin@gmail.com*

Key words: *punishment, war crimes, aggressive war, Nuremberg, Nuremberg Tribunal, Nuremberg Trials, fight against impunity, responsibility for international crimes, responsibility for crimes against peace, international criminal justice, international criminal law.*

The reflections reproduced in the specified publication represent, determined by the expediency of understanding the general contours of the perception of punishment of war criminals at the historically primary stage, an intermediate result of comprehending the issue of punishment in international criminal law through the prism of recursion.

A comprehensive understanding of punishment during the Nuremberg era was found to be based on a conglomeration of ideas and manifested itself in the form of integrated components of a complex multidimensional construct. It is determined that, as a result of the initiation of the prohibition of aggressive war in international law and the establishment of responsibility for crimes against international peace, punishment is primarily represented as a powerful deterrent against possible recourse to illegal war in the future, as well as an effective means of combating the glaring anachronism whereby those convicted of murder are severely punished in accordance with domestic law, while high-ranking officials of sovereign states who commit crimes of a similar nature but on a massive scale, remain unpunished and at the same time as an effective instrument for preventing such crimes. It is established that punishment is presented as a key element of the "new philosophy of better international law" introduced by Nuremberg, characterized by "peace and justice", as a "measure of correctness" or that which "balances the scales of justice", "a safeguard against living in fear", and that which "gives law meaning and significance", transforming it into "law – the law with the sanctions". It is noted that punishment is presented as an essential attribute of a realistic approach to international law based on the principles of reasonableness and fairness, giving hope to those who never had it and justice to those who suffered from injustice. It is revealed that punishment serves as a tool for restoring trust in the law and as an indicator that formal law embodies justice and is enforced, and that its norms contain or reflect a general sense of justice and are universally binding.

It is emphasized that in the pursuit of international rule of law in the process of creating a new order, punishment itself is identified as an integral component of the cornerstone of the "house of peace" and the foundation of "new international law", as a new method based on fundamental law that makes it possible to effectively solve the issues of the XX century and the following centuries.

Вступ. Триваючі й досі жорстокі масові звірства, а також тотальна безкарність за їх вчинення, як відображення «похмурих кліше нашого часу» [1, с. 1], сьогодні, як і вісімдесят років тому, знов роблять Нюрнберг релевантним як ніколи. На превеликий жаль, навіть занадто актуальним [2, с. 895], адже в черговий раз цивілізація знаходиться перед жерлом необхідності усвідомлення потреби у відстоюванні міжнародного права

заради майбутнього [3, с. 20] та покарання тих, хто вчиняє, подібні за своєю характером і природою, «описані» ще у той час, воєнні злочини [4, с. 335]. У пошуках «ідеального рішення» крізь роки спостерігається все більша кількість спроб зацікавлених коментаторів у поверненні до *αλφα*: «повторного візиту до» [5] і «перегляду» [6] Нюрнберга, «переобдумування» [7] та «рефлексувань» над Нюрнберзьким процесом роки по тому [8],

«перевідвідування» Нюрнберзького трибуналу [9] та його Вироку [10], «переосмислення» тогочасних подій [11], а також «здобути урок» [9], аби «винести науку» із монументальної спадщини [12; 4; 13], подивившись на неї «під новим кутом». Але попри усі наявні ризики, що притаманні подібним екскурсам в минуле, затребуваність у переоцінці вагомого доробку [12, с. 844] для цілей розбудови надійного підґрунтя сталої концепції покарання у міжнародному кримінальному праві уявляється нині більш ніж переконливою.

Виклад основного матеріалу. Висловлюючись вельми метафорично, Б. Д. Мельтцер наголошував на тому, що дорога до Нюрнберга, як місця, так й одного з найвизначніших процесів, якщо не в усій історії, то принаймні XX століття, сьогодні видається добре торованою, разом з тим з плином часу дедалі більше причин знаходиться для того, аби вкотре знову подорожувати назад цим, здавалось б, вже звіданим шляхом [1, с. 1]. Втім, незалежно від приводу, кожна з подібних мандрівок чимраз далі супроводжується все більш відчайдушними спробами направду «... фантастичного ревізйонізму ...» [2, с. 902], що ніби з якоюсь просто-таки маніакальною впевненістю перевертає з голови на ноги істинність суджень про події минулого.

Замість утвердження переконання в тому, що Нюрнберг, засуджуючи агресивну війну, був зосереджений не тільки безпосередньо на злочинах підсудних, але також й на створенні прецеденту, покликаного покарати та стримати агресії в майбутньому, поволі культивується ідея щодо можливості погодження з тим, що після початку агресивної війни страх агресорів перед покаранням може спонукати їх піти на ризик і продовжувати війну навіть тоді, коли ймовірність їхньої перемоги є достатньо низькою [1, с. 10].

Відплата за шокуючі злочини та звірства, як категорична вимога усього розвиненого світу [3, с. 20], що виражена волею урядів, які представляють переважну більшість усіх цивілізованих людей [14, с. 244], натомість ставиться в один ряд із необхідністю держав, які взяли на себе відповідальність за страти в Нюрнберзі, вжити заходів для підтвердження своїх претензій стосовно того, що судові переслідування за злочини проти миру не були виключно зухвалим політичним покаранням переможених переможцями, а мали на меті лише саме запровадження міжнародного права, яке буде підлягати застосуванню до всіх послідовуючих правопорушників [3, с. 35].

Процес, що мав стати повчальним уроком для німецького народу, який змусив би визнати свою колективну провину за те, що було зроблено від його імені нацистами [6, с. 377], щодалі частіше делікатно і обачно оповивається певним флером

реваншизму [7, с. 258], що зрештою подає усю процедуру, як глибоко дискримінаційний за своїм характером і природою, «диктат», чим всеціло дискредитує його [12, с. 833].

Крайня стурбованість питаннями нелегітимної упередженості [12, с. 830], що показово ілюструється численними референсами до прагнень покарання і закликів до того, що воєнні злочинці мають бути покарані, а не звинувачені [15, с. 5], наполегливо спонукає думати про те, що вирок задалегідь визначений [16, с. 383], ставлячи під сумнів легітимність покарання [17, с. 808] тих, хто мав відповісти за свої злочини [4, с. 335], схоже безпідставно ігноруючи той факт, що наявні докази вбачались переконливими не тільки подавляючою більшістю неупереджених осіб [16, с. 383], а й зокрема власне і адвокатом О. Панненбекером, який погодився з тим, що обвинувальний вирок, винесений підсудному, якого він захищав, був цілком обґрунтованим на підставі доказів [18, с. 356].

Проникливе занепокоєння щодо змоги вчинення несправедливості та беззаконня [19, с. 155] в процесі відправлення правосуддя над нацистськими воєнними злочинцями [4, с. 337], засудження апокаліптичної спроби підкорити людей диявольському розуму [7, с. 248] та потреба у зізнанні в моральній провині, – пороку, що виходить за межі міжнародного права [7, с. 259], починає використовуватись для формування враження про судовий процес, що викривши прірву моральних огид такої тяжкості, що моральна свідомість будь-якої людини, в якій вона ще не вмерла, повинна бути дуже глибоко шокована – сьогодні, так само, як і тоді, як такий, що не тільки керується повстанням моральних почуттів у всьому цивілізованому світі, а й здебільшого послуговується суто моральними, а не юридичними міркуваннями [8, с. 234, 235, 245].

З часом настільки, що сприйняття його сутності фактично зводиться до поєднання суворо моральних і нечітких юридичних аргументів [12, с. 831], що планомірно викарбовує у колективній свідомості образ, якщо не очевидно протизаконного [18, с. 350], то щонайменше такого, що суперечить основним правовим нормам [8, с. 245]. Під покровом високих мотивів застосування підходів «стерильності та відстороненої лексики права» [17, с. 801], немов зумисно упускається з виду те, що начебто знаходиться на поверхні, – принцип «немає покарання без попередньо існуючого закону», як і значна частина ймовірних інших «несумісностей із суттєвими приписами права» [8, с. 245], що зазвичай слугують предметом уїдливої та нищівної критики [12, с. 834] головним чином з позицій ярого позитивного легалізму [20, с. 165], являють собою те, що не тільки не є несполучним з принципом справедливості [20, с. 165],

а й загалом повністю абсорбується ним [21, с. 17]. Хоча і з умовою. Так, у цьому разі, на нашу думку цілком можливо погодитись із Р. Нероуном, який зазначає, що доктрина *ex post facto* призначена як правило справедливості для захисту від ретро-активного законодавства, однак, якщо насправді не було вчинено жодної несправедливості, то порушення принципу не відбувається, у зв'язку з чим існує об'єктивна необхідність встановити, чи дійсно де-факто було вчинено несправедливість [19, с. 155].

В реальності ж Ф. Бідл наголошував на тому, що висунуті воєнним злочинцям звинувачення були цілком виправданими, а тому справедливими [22, с. 294]. Водночас К. Гензель вказував, що права, надані адвокатам захисту, а також поведження з підсудними, як і сам процес в цілому, були дуже справедливими [7, с. 258]. Справедливим також, за словами Л. Гросса, безперечно було і саме їх покарання [21, с. 18]. У свою чергу, що дійсно вбачалось взаємовиключним і несправедливим, так це безумовно ситуація, в якій, ті, хто покладався на міжнародні договори для свого власного захисту, стверджували, що вони не мають значення в якості основи відповідальності [23, с. 24].

Але і це не береться до уваги. Зводячи Нюрнберг винятково до правової проблеми [17, с. 801, 802], оминаючи принцип розумності [19, с. 161] та всі інші наявні юридичні контраргументи [12, с. 834; 17, с. 827], перманентна акцентуація на критиці [24, с. 117] практично зображує юридичні засади процесу, як такі, що навіть віддалено не відчувають бодай присмак верховенства закону [4, с. 336], позиціонуючи його як, якщо не неправильного, то такого, що нагадує ні до чого не зобов'язуюче псевдо-право [8, с. 236], окремі аспекти якого і взагалі змальовуються як розчарування для майбутнього [18, с. 358].

Висновки. У міру збільшення кількості намагань повторних відправлень до тематики Нюрнберга чимдалі виразніше прослідковується продукування відчуття стійкого місфокуса, – зни-

ження концентрації та зміщення уваги з того, що справді важливо на те, що багатьма колись, і ще не так давно, позначалось «питаннями технічного характеру» [21, с. 20; 3, с. 21; 24, с. 126]. Нехай і не так імпульсивно, значно стриманіше, поміж рядків читається доцільність формування нової парадигми, за якою гранично ненав'язливо формується стратегічний наратив підпорядкування інтересів справедливості інтересам миру [24, с. 118], що підриває прецедентну цінність заборони агресивної війни [6, с. 377] та встановлення імперативу відповідальності за злочини проти міжнародного миру [3, с. 37]. Кропітко виконується міф про мучеництво обвинувачених [22, с. 294], підміняючи вимогу народів окупованих країн про винесення вироку та покарання за злочини, вчинені проти них [1, с. 14], аргументом про «правосуддя переможців» [17, с. 800]. Під егідою дотримання найвищого рівня професійних стандартів максимальної об'єктивності та безпристрасності під час оцінки юридичної складової процесу [17, с. 801] помірно просувається ідея слабкості його правових підстав [7, с. 258], що не тільки призводить до відсутності твердої впевненості в повноважності Трибуналу [15, с. 9] та легітимності покарання [17, с. 808], а й результує у питання того, чи взагалі зрештою було здійснене справжнє правосуддя [21, с. 20]. Заронення зерна сумніву в морально-ціннісних ідеалах та винесення за дужки факту того, що правосуддя дійсно було відправлене [17, с. 800] не тільки змушує вагатись у справедливості та законності самого судового розгляду, а й наводить на думку про те, наскільки чесним, справедливим і законним вбачається вирок [15, с. 12] та покарання за його результатами [22, с. 295]. І незважаючи на те, що усі наявні випадки можуть мати місце практично проти будь-якого судового процесу [6, с. 382], їх зростаюча кількість у бік Нюрнберга може бути чревата виникненням іншого прецеденту, – створенням усіх сприятливих умов для уникнення винними воєнними злочинцями справедливого покарання [15, с. 9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Meltzer B. D. Remembering Nuremberg. *University of Chicago Law Occasional Paper*. 1995. No. 34. pp. 1–18.
2. Meltzer B. D. “War Crimes”: The Nuremberg Trial and the Tribunal for the Former Yugoslavia. *Valparaiso University Law Review*. 1996. Vol. 30, No. 3. pp. 895–912.
3. Finch G. A. The Nuremberg Trial and International Law. *The American Journal of International Law*. 1947. Vol. 41, No. 1. pp. 20–37.
4. King Jr. H. T. The Legacy of Nuremberg. *Case Western Reserve Journal of International Law*. 2002. Vol. 34, Iss. 3. pp. 335–356.
5. Alvarez J. E. Nuremberg Revisited: The Tadic Case. *European Journal of International Law*. 1996. Vol. 7, Iss. 2. pp. 245–264.
6. Scheingold S. A. Nuremberg Reconsidered: Conot's Justice at Nuremberg. *Law Social Inquiry*. 1985. Vol. 10, Iss. 2. pp. 375–384.

7. Haensel C. The Nuremberg Trial Revisited. *DePaul Law Review*. 1964. Vol. 13, Iss. 2. pp. 248–259.
8. Kraus H. The Nuremberg Trial of the Major War Criminals: Reflections after Seventeen Years. *DePaul Law Review*. 1964. Vol. 13, Iss. 2. pp. 233–247.
9. Hirsch F. Nuremberg at 75: Revisiting the International Military Tribunal and Its Lessons. *Irish Studies in International Affairs*. 2021. Vol. 32, No. 1. pp. 171–181.
10. Lador-Lederer J. J. The Nuremberg Judgment Revisited: The Bernays Postulate. *Netherlands International Law Review*. 1983. Vol. 30, Iss. 3. pp. 360–373.
11. Priemel K. C. Beyond the Saturation Point of Horror. The Holocaust at Nuremberg Revisited. *Journal of Modern European History*. 2016. Vol. 14, Iss. 4. pp. 522–547.
12. Tomuschat C. The Legacy of Nuremberg. *Journal of International Criminal Justice*. 2006. Vol. 4, Iss. 4. pp. 830–844.
13. King Jr. H. T. The Judgments and Legacy of Nuremberg. *Yale Journal of International Law*. 1997. Vol. 22. pp. 213–221.
14. Ehard H. The Nuremberg Trial Against the Major War Criminals and International Law. *The American Journal of International Law*. 1949. Vol. 43, No. 2. pp. 223–245.
15. McConnell G. R. The Trial of War Criminals at Nuremberg. *Wyoming Law Journal*. 1946. Vol. 1, No. 1. pp. 3–12.
16. Radin M. Justice at Nuremberg. *Foreign Affairs*. 1946. Vol. 24, No. 3. pp. 369–384.
17. Burchard C. The Nuremberg Trial and its Impact on Germany. *Journal of International Criminal Justice*. 2006. Vol. 4, Iss. 4. pp. 800–829.
18. Pannenbecker O. The Nuremberg War-Crimes Trial. *DePaul Law Review*. 1965. Vol. 14, Iss. 2. pp. 348–358.
19. Nerone F. R. The Legality of Nuremberg. *Duquesne University Law Review*. 1965. Vol. 4, No. 1. pp. 146–162.
20. Kelsen H. Will the Judgment in the Nuremberg Trial Constitute a Precedent in International Law? *The International Law Quarterly*. 1947. Vol. 1, No. 2. pp. 153–171.
21. Gross L. The Punishment of War Criminals: The Nuremberg Trial (Second Part). *Netherlands International Law Review*. 1956. Vol. 3, Iss. 1. pp. 10–24.
22. Biddle F. The Nürnberg Trial. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1947. Vol. 91, No. 3. pp. 294–302.
23. Wechsler H. The Issues of the Nuremberg Trial. *Political Science Quarterly*. 1947. Vol. 62, No. 1. pp. 11–26.
24. Colwill J. From Nuremberg to Bosnia and Beyond: War Crimes Trials in the Modern Era. *Social Justice*. 1995. Vol. 22, No. 3. pp. 111–128.

REFERENCES

1. Meltzer, B. D. (1995). Remembering Nuremberg. *University of Chicago Law Occasional Paper*, 34, 1–18.
2. Meltzer, B. D. (1996). “War Crimes”: The Nuremberg Trial and the Tribunal for the Former Yugoslavia. *Valparaiso University Law Review*, 30(3), 895–912.
3. Finch, G. A. (1947). The Nuremberg Trial and International Law. *The American Journal of International Law*, 41(1), 20–37. doi: <https://doi.org/10.2307/2193852>.
4. King Jr., H. T. (2002). The Legacy of Nuremberg. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 34(3), 335–356.
5. Alvarez, J. E. (1996). Nuremberg Revisited: The Tadic Case. *European Journal of International Law*, 7(2), 245–264. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a015512>.
6. Scheingold, S. A. (1985). Nuremberg Reconsidered: Conot’s Justice at Nuremberg. *Law Social Inquiry*, 10(2), 375–384. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.1985.tb00914.x>.
7. Haensel, C. (1964). The Nuremberg Trial Revisited. *DePaul Law Review*, 13(2), 248–259.
8. Kraus, H. (1964). The Nuremberg Trial of the Major War Criminals: Reflections after Seventeen Years. *DePaul Law Review*, 13(2), 233–247.
9. Hirsch, F. (2021). Nuremberg at 75: Revisiting the International Military Tribunal and Its Lessons. *Irish Studies in International Affairs*, 32(1), 171–181. <https://doi.org/10.1353/isia.2021.0051>.
10. Lador-Lederer, J. J. (1983). The Nuremberg Judgment Revisited: The Bernays Postulate. *Netherlands International Law Review*, 30(3), 360–373. <https://doi.org/10.1017/s0165070x00011992>.
11. Priemel, K. C. (2016). Beyond the Saturation Point of Horror. The Holocaust at Nuremberg Revisited. *Journal of Modern European History*, 14(4), 522–547. <https://doi.org/10.1177/1611-89442016014004005>.
12. Tomuschat, C. (2006). The Legacy of Nuremberg. *Journal of International Criminal Justice*, 4(4), 830–844. <https://doi.org/10.1093/jicj/mql051>.

13. King Jr., H. T. (1997). The Judgments and Legacy of Nuremberg. *Yale Journal of International Law*, 22, 213–221.
14. Ehard, H. (1949). The Nuremberg Trial Against the Major War Criminals and International Law. *The American Journal of International Law*, 43(2), 223–245. <https://doi.org/10.2307/2193033>.
15. McConnell, G. R. (1946). The Trial of War Criminals at Nuremberg. *Wyoming Law Journal*, 1(1), 3–12.
16. Radin, M. (1946). Justice at Nuremberg. *Foreign Affairs*, 24(3), 369–384. <https://doi.org/10.2307/20029976>.
17. Burchard, C. (2006). The Nuremberg Trial and its Impact on Germany. *Journal of International Criminal Justice*, 4(4), 800–829. <https://doi.org/10.1093/jicj/mql052>.
18. Pannenbecker, O. (1965). The Nuremberg War-Crimes Trial. *DePaul Law Review*, 14(2), 348–358.
19. Nerone, F. R. (1965). The Legality of Nuremberg. *Duquesne University Law Review*, 4(1), 146–162.
20. Kelsen, H. (1947). Will the Judgment in the Nuremberg Trial Constitute a Precedent in International Law? *The International Law Quarterly*, 1(2), 153–171.
21. Gross, L. (1956). The Punishment of War Criminals: The Nuremberg Trial (Second Part). *Netherlands International Law Review*, 3(1), 10–24. <https://doi.org/10.1017/s0165070x00030527>.
22. Biddle, F. (1947). The Nürnberg Trial. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 91(3), 294–302.
23. Wechsler, H. (1947). The Issues of the Nuremberg Trial. *Political Science Quarterly*, 62(1), 11–26. <https://doi.org/10.2307/2144147>.
24. Colwill, J. (1995). From Nuremberg to Bosnia and Beyond: War Crimes Trials in the Modern Era. *Social Justice*, 22(3), 111–128.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.08.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.09.2025
 Дата публікації: 30.09.2025